

Nogay Türklerinde Kişi Adları

Dilek Ergöneç Akbaba*

Özet: Ad verme, Eski Türklerden beri Türk toplumunda önem verilen bir gelenektir. Günümüzde Aral-Hazar grubu Türklerinden olan Nogay Türklerinde çocuğa ad verme, toy yapılarak kutlanan önemli bir olaydır.

Adlar hiçbir zaman gelişigüzel seçilmez, adların verilif sebeplerine, verilif zaman ve tarzlarına dikkat edilir. Nogayca adlar, hem Şekil hem de anlam bakımından farklı özellikler göstermektedir. Adlar Şekil bakımından basit ve birleşik yapıda olabilir. Anlam bakımından kişi adları seçilirken; çocuğun daha önceki kardeşlerinin yaşayıp yaşamaması, çocuğa mutluluk, başarı, iyi bir hayat tarzı, iyi karakter özelliği dilenmesi, artık çocuk istenmeyişi, yeni doğmuş çocuğun göze çarpan bir özelliği, doğumdan sonra ilk göze çarpan veya işitilen nesne veya hayvan, ana babanın işittiği veya söylediği ilk söz, çocuğun doğduğu yer, gün, ay, mevsim, doğum zamanında hava ve gökyüzünün durumu, kimi kişilere karşı duyulan hayranlık, Şükran ve minnet duyguları vb. gibi pek çok durum etkilidir. Totem adları, dilek adları, tesadüfi adlar, dinî adlar, görkemli adlar gibi kişi adlarının çeşitli kaynakları vardır.

Bu çalışmada Nogay Türklerinde kullanılan adlar hem Şekil olarak incelenmiş hem de ad vermede etkili olan anlam özelliklerine göre sınıflandırılmıştır.

Anahtar sözcükler: Nogay Türkleri, kişi adları.

Personal Names in Noghay Turks

Abstract: Giving names to babies is an important tradition in Turkish society, which has existed since the time of the ancient Turks. Today, name giving is an important event that is celebrated with a feast (toy) among Noghay Turks, who are Aral-Caspian Turks.

Names are never chosen randomly. The reason for giving the name, the time and style of giving the name are taken into consideration. Names in Noghay Turkish show differences in terms of both form and meaning. Names are divided into two groups according to their forms: simple and compound names. While choosing the names according to meaning, the

* Yrd.Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi. dileker@gazi.edu.tr.

following elements are important: whether previous brothers and sisters of the child are alive; wishing the child happiness, success, a good life style and a good character; unwillingness for another child; a notable characteristic of the newborn baby; an object or animal seen or heard just after the birth; the first word that parents hear or say after the birth; the place, day, month, and season of the birth, the weather and state of sky at the moment of birth; the feelings of admiration and gratefulness felt towards someone. Personal names have various sources such as totem names, wish names, random names, religious names and majestic names.

In the study, the names used by Noghay Turks are examined in terms of form and were classified according to the meanings that are effective in giving Noghay personal names.

Key words: Noghay Turks, personal names.

Toplum hayatında önemli bir yeri olan kişi adları, ad bilimi içinde ayrı bir alandır. Kişi adları bilimi (anthroponymy), bu bilim dalı içinde yer alan özel adların (İng. onomastics, Fr. onomastique, Alm. onomastik, namenkunde, bezeichnungskunde) inceleme konularından biridir (Aksan 1998 I; 32). Kişi adları; adı verenin karakteri, zevkleri, eğilimleri, dünya görüşü, içinde bulunduğu toplumun yapısı, kültürü, dili gelenekleri vb. ile ilgili bilgiler verir. Bu sebepten kişi adları; toplum bilimi, halk bilimi, kültür tarihi, dil bilimi gibi pek çok bilim dalının da konusu olmuştur (Karahana 2011, 292).

Ad verme geleneği Türk kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Kişi adlarının verilmesi Türk toplumunda dinsel nitelikli bir törenle gerçekleşmekte ve birçok Türk topluluğunda toy (düğün) yapılarak kutlanmaktadır. *Balaga at atama* (çocuğa ad koyma) Kıpçak Türklerinden olan Nogaylarda da toy yapılarak kutlanır. Diğer Türk topluluklarında olduğu gibi ad önceden tespit edilir ve bu amaç için tertiplenen bir toplantı ile çocuğa verilir.

Nogayların “*Yaxşı ädem ölse, atı qalar, yaman ölse –kiyimi qalar*” (İyi insan ölürse adı kalır, kötü ölürse giyimi kalır) (Kapayev 1995: 39) atasözü, adın insan için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan çocuğa verilecek adın anlamına daha bir özen gösterilmektedir. Türk topluluklarında ad gelişigüzel seçilmez. Çocuğun doğduğu gün, zaman, ay, mevsim, doğum yapılan yer, doğum sırasındaki olaylar, gelenekler, bazı büyüklere karşı duyulan hayranlık, şükran ve minnet, ailenin maddî durumu, çocuğun daha önceki kardeşlerinin yaşayıp yaşamadığı, moda, kültür değişimleri vb. bir çok durum etkili olmaktadır (Örnek 1995: 149). Bunların dışında Allah ve din büyüklerinin adları, tarihten alınan adlar, soyut ve somut kavramların adları, tabiat-coğrafya, hayvan ve bitki-çiçek adları, çocuğun doğduğu zamanı belirten adlar, aile büyüklerinin adları, kafiyeli adlar, aynı kökten veya benzer hece ile yapılan adlar,

beğenilen veya özenilen kişilerin adları, moda adlar, anne ve babanın adlarının birleştirilmesiyle oluşturulan adlar, siyasî tarihle ilgili adlar, kahramanlık adları, gizli güçlerin etkisinden korunmak için verilen adlar, lohusanın odasına ilk giren kişi dikkate alınarak verilen adlar, çocuğun yaşaması dileğiyle konulan adlar, yeni kavramlarla ilgili adlar, hayat tarzının, çevrenin etkisiyle verilen adlar, çocuğun çift milliyete sahip olması durumunda söyleyiş açısından ortak olabilecek adlar, çocukların doğuş sırası, doğan çocuğun son olması temennisi, ve ailedeki çocuk sayısına göre yapılan adlandırmalar vb. birçok durum, çocuğa ad verirken etkili olabilmektedir (Yalçınar 2004: 3120).

Eski Türklerde çocuklar ad alıncaya kadar “adsız” diye yaşar, 13-14 yaşlarına gelince ad vermeye uygun bir iş yapmamışsa ömür boyu bu şekilde anılırdı (Kalafat 2006: 149). Bu durum Dede Korkut hikâyelerinde de görülür. Çocuğa ad verilebilmesi, ancak onun olağanüstü bir iş başarması, düşmana karşı bir kahramanlık göstermesi ile mümkün olur (İnan 1966: 145-159).

Nogaylarda kişi adlarına anlam olarak bakıldığında; çocuğun doğduğu zamanda dünyadaki, etraftaki, ailedeki çeşitli durumların etkili olduğu görülmektedir. Çocuğa ad verilmesi özel bir kutlama, âdeta bir kutsanma ile yapılır. Ad önceden tespit edilir ve özel olarak bu amaç için tertiplenen bir toplantı ile çocuğa verilir. Anadolu’da da genellikle bu iş için bir hoca, müftü veya dinselliği ile tanınan saygın bir kişi gelerek ezan okur ve çocuğun kulağına adını üç kere söyleyerek “hayırlı, uğurlu” olmasını diler. Toplanan kişiler için hazırlanan yemek yenir ve bazı yerlerde de mevlit okutulur (Örnek 1995: 149).

Tarihî ve günümüz Türk lehçelerindeki kişi adları, bugüne kadar çeşitli araştırmacılar tarafından değişik yönleriyle ele alınmıştır. Bu çalışmada da Nogay Türklerinin çocuklarına verdikleri adlar şekil ve anlam bakımından incelenmiştir. Adların anlam bakımından sınıflandırılmasında Rásony’den faydalanılmıştır.

NOGAY KİŞİ ADLARININ ŞEKİL VE ANLAM ÖZELLİKLERİ:

A. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ:

Nogaylarda kullanılan adlarda katı fonetik kurallar yoktur, birçok adın ikili şekillerine (*g~k’li*, *d~t’li*, *f~p*, *ä~a’lı*) rastlanmakta, bir Kıpçak lehçesi olan Nogay Türkçesinde, kişi adlarında Oğuz Türkçesi özellikleri de görülebilmektedir: *Alibek~Ālibek*, *Ārüwgız~Qıztamam*, *Geldimorat~Keldimurat*, *Gülşaxar~Külimxan*, *Gündogan~Küntuwgan*, *Safarbiy~Saparali* vb.

Nogay Türklerinde kullanılan kadın ve erkek adlarının şekil özellikleri şunlardır:

1. BASİT ADLAR

1.1.Türkçe Basit Adlar: Nogay kişi adları genellikle birden fazla hecelidir ve Türkçe kökenli olanları muhtemelen ekli veya birleşik yapıdadır. Aşağıdaki adları, -ihtiyat kaydıyla- Türkçe ve basit yapılı olarak kabul ettik.

1.1.1.Kadın Adları: *Altın, Baa, Biyke, Yibek.*

1.1.2.Erkek Adları: *Arslan, Bätir, Botaş, Dobay, Qoqaş, Qırım, Nanay, Oraz, Otar, Tengiz.*

1.2.Arapça Basit Adlar:

Nogay Türkleri sünnî olup Şafî mezhebine mensupturlar. Yapılan istatistiklere göre Nogayların inanç ve millî yapılarından dolayı Ruslarla karışmamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır (Alpargu 1996: 205). İslâm dini ile birlikte Arapçadan giren kadın ve erkek isimleri Nogaylarda da kullanılmaktadır. Bunlar Nogay Türkçesinin ses özelliklerine göre birtakım ses değişikliklerine uğramıştır.

1.2.1. Kadın Adları: *Älime, Ayse, Farida, Kerime, Kewsar, Madina, Maripat, Marziye, Märiyem, Medine, Mekke, Nafise, Sälime, Zarifa, Zeynap, Zuxra.*

Arapçada Çokluk İfade Eden “-at/-et” ile Biten Kadın Adları

Nogaylarda kullanılan Arapça kadın adlarının çoğu “-at/-et” sesleriyle bitmektedir. Bunun sebebi, Arapça kadın adlarında aslında varolan tâ-i tenîsin (dişilik te’si) Nogay kadın adlarında, olduğu gibi kullanılması ve okunmasıdır: *Abibat, Abidat, Asiyat, Aysat, Älimet, Änipet, Farizat, Fatimat, Qanitat, Maliyat, Maripat, Minat, Mükminat, Müslimat, Napisat, Nasipat, Nuripat, Parizat, Rabiyat, Raziyet, Sabirat, Sakinet, Saliyat, Sapiyet, Saybat, Sälimet, Säniyet, Sofiyat, Soltanat, Şaydat, Taybat, Tayrat, Urqiyet, Yumaziyet.*

“Sofiyat” adının ise, Rusça olan Sofiya’dan değil, bütün “-at/-et” gelen adlar Arapça olduğuna göre, Arapça “sûfi”den gelmesi muhtemeldir.

1.2.2. Erkek Adları: *Abdulla, Ali, Alladin, Anwar, Arifulla, Asan, Asxad, Aşim, Ayıp, Azamat, Äbid, Ämin, Ämit, Baxbiy, Bäis, Biytulla, Cabrail, Calaldin, Camaldin, Daut, Farid, Fazil, Xarun, İbragim, İsa, İsaq, İslam, İsmail, Kerim, Qadir, Magomet, Maxmud, Mawlüit, Mämet, Mecit, Muxtar, Murat, Musa, Muslim, Nacmudin, Nädir, Ospan, Ramazan, Raşid, Sälim, Şaban, Umar, Yunus, Yusup, Zubair, Zulqaniy.*

1.3. Farsça Basit Adlar:

1.3.1.Kadın Adları: *Saray.*

1.3.2.Erkek Adları: *Niyaz, Oraz (rûze: oruç).*

1 Sûfi: (Ar.) Yünden yapılmış elbise giyenler.

1.4. Mastar Şeklindeki Adlar:

1.4.1. Kadın Adları: *Banuw, Batuw, İysuw, Kündariw, Maylaw, Müsirew, Nâşüw, Saylaw, Yagüw.*

1.4.2. Erkek Adları: *Biyüw, Qaşaw, Qazuw, Yaşaw.*

1.5. Çekimli Fiilin Ad Olarak Kullanılması:

Fiillerden türemiş veya fiillerin çekimli şekillerden yapılmış kişi adları Türkçenin tarihî dönemlerinde de görülmektedir. Köktürklerde kullanılan Bilge Kağan, İltiriş Kağan (Ergin 1991), Uygurlarda Tapmış, Amratmış Teñrim, (Sümer 1999), Divân-ı Lügâti't-Türk'te geçen Utar, Tapar (Amanoğlu 2000: 8), Karahanlılarda geçen Ay Toldı, Kün Togdı, Ögdülmiş, Ogdurmuş (Arat 1991: 9-10) bu tür adlardandır (Demirez-Güneri 2011: 169). Böyle adlar günümüz Türk lehçelerinde de (Kazak, Karakalpak, Altay, Yeni Uygur, Ahıska Türkleri vb.) yaygın biçimde kullanılmaktadır (Demirez Güneri 2011: 169-177). Nogay Türklerinde fiilin farklı kiplerle çekimlenmiş hâlleri, kadın ve erkek adı olabilmektedir.

1.5.1. Kadın Adları: *İysim* (iysin-: umut beslemek), *İysimxan, İysindik* (umut besledik), *Ölmes* (ölmez), *Yuwdır* (yıkata).

1.5.2. Erkek Adları: *Dormaz* “durmaz”, *Küsep* (isteyip). *Qaragan* (baktı, bakan), *Qoqaş* (kok), *Oraş* (sar, sarıl), *Sagındıq* (özledik), *Suyun* (<süyün<süyin: sevin), *Süyindik* (sevindik), *Süyündük, Şalış* (şal-: biçmek, tırpanlamak), *Taymas* (kaymaz), *Toxtar, Toqtar* (durur), *Toyaş* (doy), *Tölemis, Tölegen* (ödemiş), *Yumaş, Yumaw* (yum).

Bu adlar arasında “*Dormaz*” Nogaycanın fonetiğine uygun değildir. Nogay Türkçesinde kelime başında /d/ ünsüzü bulunmaz. Fiil *tur-* şeklindedir. u>o değişimi de ilgi çekicidir. “*Tölemis*” adındaki *-mis* (öğrenilen geçmiş zaman kipi) Nogay Türkçesinde yoktur. Buradaki *-mis* ödünçleme olabilir.

2. BİRLEŞİK ADLAR

2.1. Türkçe Birleşik Adlar:

2.1.1. Ad+Ad Şeklindeki Birleşik Adlar:

2.1.1.1. Kadın Adları:

“**Ay**” ile başlayan kadın adları: Her zaman ve her Türk kavminde kadın adlarında sık kullanılan sözlerden biri “ay”dır (Rásony 1963: 76): *Aybike* (ay hanım), *Aypara* (ay paresi, ay parçası), *Aysıluw* (ay gibi güzel).

“**Bek**” ile başlayan kadın adları: “*Bek*” “*bey*” demektir ama hem erkek hem de kadın adlarında kullanılmaktadır: *Bekbiyke, Bekinat, Bekkani*.

“**Bek**” ile Biten Kadın Adları: *İncibek, Nazlıbek, Şaşlıbek, Tatlıbek*.

“Biyke” veya “Bike” ile Biten Kadın Adları: “Hanım” anlamına gelen bu kelime birçok kadın adını tamamlamaktadır; *Aybike, Ācibiyke, Balbiyke, Bayrambiyke, Bazarbiyke, Bekbiyke, Boranbiyke, Elbiyke, Esenbiyke, Xanbiyke, Köşbiyke, Künbiyke, Qadırbiyke, Qambiyke, Qurmanbiyke, Nurbiyke, Orazbiyke, Ötebiyke, Rıslıbiyke, Şarbiyke, Tañbiyke, Taybiyke, Toqbiyke, Yawbiyke, Yembiyke.*

“Can” ile Biten Kadın Adları: *Afuwcan, Āriüwcan, Nurcan.*

“Gül” ile Başlayan Kadın Adları: Farsça çiçek anlamındaki “gül” hem g’li hem de k’li şekliyle kadın adlarında kullanılmaktadır: *Gülli, Gülnara, Gülnazar, Gülsim, Gülşaxar, Kūlimxan, Kūlizar.*

“Gül” ile Biten Kadın Adları: *Aygül, Qızılgül, Yumagül.*

“Xan” ile Biten Kadın Adları: “Hükümdar” anlamındaki bu ad, Türklerde en eski devirlerden beri kadın adlarını tamamlamaktadır (Rásony 1963: 77). Nogay Türklerinde birleşik ad şeklindeki kadın adları en çok “xan” kelimesiyle biter: *Aslıxan, Aşuwxan, Awasxan, Aysexan, Aytıxan, Ācixan, Ālimxan, Āskerxan, Bayramxan, Bazarxan, Cennetxan, Dāmesxan, Dāvletxan, Erkexan, İncixan, İysimxan, Kebaxan, Keldixan, Kencexan, Kūlimxan, Kūmisxan, Kūşlixan, Qaralxan, Qılışxan, Qırımıxan, Qurasxan, Malaxan, Mamırxan, Maylıxan, Mekerxan, Meñlixan, Mıratxan, Misırxan, Nāsıpxan, Nurxan, Orazxan, Ölmesxan, Sālimxan, Sekerxan, Seperxan, Sıylıxan, Stambılıxan, Süydımıxan, Tātlixan, Totayxan, Yapxan, Yelletxan, Yemisxan, Zalımıxan, Zābitxan.*

“Sıluw” ile Biten Kadın Adları: “Güzel, itibarlı, güzel vücutlu” anlamlarına gelen “sıluw” birçok Türk lehçesinde kadın adlarının arkasına gelerek birleşik ad yapar²: *Amansıluw, Aysıluw, Künsıluw, Meñsıluw, Tañsıluw, Yensıluw.*

Bunların dışında *Balseker* (bal şeker), *Yansaray* (can saray) vb. Türkçe adlardan oluşan birleşik kadın adları da bulunmaktadır.

Birleşik kadın adlarında Türkçe, Arapça ve Farsça adlarla Nogaycanın fonetiğine uygun olarak birleşik adlar yapılmaktadır:

Arapça-Türkçe adlar: *Ācibiyke, Cennetxan, Qadırbiyke, Mıratxan, Nurxan, Seperxan, Zābitxan, Zalımıxan;* Türkçe-Arapça ad: *Tawcan;* Arapça-Arapça ad: *Nurcan;* Farsça-Türkçe adlar: *Bazarbiyke, Bazarxan, Orazbike, Orazbiyke, Orazxan;* Türkçe-Farsça ad: *Qızılgül.*

2.1.1.2. Erkek Adları:

“Abdul” ile Başlayan Erkek Adları: *Abdulgazi, Abdulhamid, Abdulqadir, Abdulqasım, Abdulla, Abdulmuslim.*

² Sulu: Kazakça, Tobol Tatarcası vb. (Rásony 1963: 78).

“Ali” ile Biten Erkek Adları: *Asanali, Bayramali, Begali, İndıralı, İmamali, İstamali, Köşali, Qıdıralı, Qurmanali, Mämetali, Meñlali, Mollali, Muratalı, Murtadali, Orazali, Sabanali, Saparali, Seyitalı, Teñali, Yenali.*

“Aman” ile Başlayan Erkek Adları: “Aman” (sağ salim) ile kullanılan adlar: *Amanaqay, Amanbay, Amangadı, Amangeldi, Amankey.*

“Bay” ile Biten Erkek Adları: *Amanbay, Bazarbay, Dobay, Dombay, İndırbay, Köşekbay, Köşerbay, Qoylibay, Qurmanbay, Nurlıbay, Orazbay, Otarbay, Sallıbay, Sañlibay, Sarıbay, Yarıqbay, Yazlıbay.*

“Bek” ile Başlayan Erkek Adları: “Bek” Nogay Türkçesinde “bey” anlamındadır: *Bekberdi, Bekbolat, Bekmanbet, Bekmurza, Bektemir.*

“Bek” ile Biten Erkek Adları: *Alibek, Arslanbek, Ālibek, Bätirbek, Bawbek, Dinibek, Qairbek, Qayırbek, Qazbek, Qılınbek, Murzabek, Nawurbek, Niyazbek, Ömirbek, Özbek, Temirbek, Uzbek, Vatasıbek, Yanbek, Yanibek, Zaurbek.*

“Biy” ile Başlayan Erkek Adı: “Biy” bey anlamındadır ve genellikle adın sonunda kullanılmaktadır. Bir erkek adında başta kullanıldığı görülmüştür: *Biysoltan.*

“Biy” ile Biten Erkek Adları: *Arslanbiy, Asanbiy, Askerbiy, Āmirbiy, Āskerbiy, Baxbiy, Düysenbiy, Xanbiy, Meñlibiy, Murzabiy, Musabiy, Müsirbiy, Safarbiy, Soltanbiy, Türkiy, Ullıbiy.*

“Bolat” veya “Polat” ile Biten Erkek Adları: “Bolat” (çelik) ile kullanılan adlar: *Aqbolat, Bekbolat, Erbolat, Kencebolat, Qambolat, Qasbolat, Qazbolat, Yambolat, Yربولat, Temirpolat.*

“Temir” ile Başlayan Erkek Adları: *Temirbek, Temircan, Temirxan, Temirpolat.*

“Temir” veya “Demir” ile Biten Erkek Adları: Nogay Türkçesinde kelime başında /d/ ünsüzü bulunmaz. Buradaki kelimenin “temir” olması beklenirken “demir” olması ilginçtir. Bunun sebebi birleşik isimdeki ikinci ad olması olabileceği gibi, bu özellik Oğuz lehçelerinden ödünçleme de olabilir: *Aydemir, Baydemir, Bektemir, Centemir.*

“Gazi” ile Biten Erkek Adları: Arapçada “işgal eden” anlamına gelen “gazi”, Türkçeye geçince semantik bir değişime uğrayarak “savaşta sağ ve zafer kazanmış olarak dönen kimse” anlamı kazanmıştır. Nogaycada da bu olumlu anlamıyla kullanılmaktadır: *Abdulgazi, Ālimgazi, Bätirgazi, Bayramgazi, Boramgazi, Nurgazi, Umargazi, Yangazi.*

“Gerey” ile Biten Erkek Adları: “Gerey” Rusça “geroy” kelimesinden değişmiştir ve “kahraman” anlamındadır. “Gerey” ile kullanılan adlar: *Ācigerey, Ādilgerey, Ālimgerey, Qazgerey, Qılışgerey, Meñligerey, Sälimgerey, Zabitgerey.*

“Manbet” veya “Mambet” ile Biten Erkek Adları: Ada eklenen “*Manbet*” veya “*Mambet*” Arapça “*Muhammed*” adından kısalmıştır. Addaki bu kısalmanın sebebi kolay söyleme ihtiyacı ve en az çaba kanunudur. Nogay erkek adları arasında tek başına da kullanılan “*Muhammed*”, Nogay Türkçesinin ses değişikliklerine uygun şekilde “*Magomet*” şeklinde de yaşamakta ve işlek olarak kullanılmaktadır. Tek başına “*Manbet*” adı da vardır. Bu ad birleşik adlarda, adların sonuna eklenerek kullanılır: *Acmambet, Aqmanbet, Baymanbet, Bekmanbet, Dilmanbet, Doymanbet, Esmambet, Qısmambet, Köşmanbet, Mämbet, Manbet, Nurmanbet, Orazmanbet, Yolmanbet, Zarmanbet.*

“Murza” veya “Mırza” ile Biten Erkek Adları: “*Murza*” (bey) ile kullanılan adlar: *Aqmurza, Äcimurza, Bätirmurza, Baymurza, Bekmurza, Xanmurza, Qanmurza, Salimurza, Yanmurza, Yawmurza.*

Erkek adlarında Türkçe, Arapça ve Farsça adlarla yapılan birleşik adlardan bazıları şöyledir:

Arapça-Türkçe adlar: *Asanbiy, Cumageldi, Dinibek, Qairbek, Ömirbek, Raşidxan, Safarbiy, Yumageldi;* Türkçe-Arapça adlar: *Bätirgazi, Geldimorat, Keldimurat, Köşali, Meñlali;* Arapça-Arapça adlar: *Äcikerim, Äcimolla, Äcisxaq, Älimgazi, Asanali, Awbekir, Dinislam, Qıdıralı, Mämetali, Saparali, Seyitalı, Umargazi, Yanquwat;* Farsça-Türkçe adlar: *Qudayberdi, Niyazbek;* Farsça-Arapça ad: *Dilmanbet, Qocaxmet, Orazali;* Arapça-Farsça ad: *Elgaytar, Yumagul, Yumanıyaz.*

2.1.2. Ad+ Çekimli Fiil Şeklindeki Birleşik Adlar: Bunlar, cümle yapısındaki adlardır.

2.1.2.1. Erkek adları: *Yawgaytar* (düşman döner), *Yarboldı* (yar oldu). Şu birleşik adlarda ise ilk ad aslında zarftır: *Apsatar* (hep satar), *Alıpqaş* (alıp kaç).

“Berdi” ile Başlayan Erkek Adları: *Ber-* fiilinin geçmiş zaman kipiyle çekimlenmesiyle oluşan “berdi” (3. teklik şahıs), erkek adlarının sonuna gelerek birleşik bir ad oluşturmaktadır: *Bayramberdi, Bekberdi, Qudayberdi, Mawlimberdi, Ramberdi.*

“Boldı” ile Biten Erkek Adları: “*Bol-*” fiilinin geçmiş zaman kipi, 3. teklik şahısı olan “*boldı*”, birleşik erkek adlarında sonda kullanılmaktadır: *Elboldı, Yarboldı*

“Geldi” ile Başlayan Erkek Adları: “*Gel-*” fiilinin geçmiş zaman, 3. teklik şahıs şekli olan “*geldi*”, Nogayca birleşik erkek adlarında hem başta hem de sonda bulunabilmektedir. Nogay Türkçesinde kelime başında /g/ ünsüzü yoktur. Fiil “*gel-*” değil, “*kel-*” iken isimlerde kullanılan şekil “*geldi*”dir: *Geldimorat.*

Bu fiilin Nogay Türkçesinin fonetiğine uygun olarak “*keldi*” şekliyle

birleşik bir erkek adı olarak kullanılmasına Ak Nogaylar³ arasında rastlanmıştır: *Keldixan*.

“Geldi” ile Biten Erkek Adları: “*Geldi*” fiili birleşik erkek adlarında daha çok sonda kullanılmaktadır: *Amangeldi, Dcumageldi, Esengeldi, Orazgeldi, Yumageldi*.

“Tursın” ile Biten Erkek Adı: “*Tur-*” fiilinin emir kipi 3. teklik şahsı olan “*tursın*” bir erkek adında, sonda kullanılmıştır: *Quruptursın (Qruptursın)*.

2.1.3. Çekimli Fiil+Ad Şeklindeki Birleşik Adlar: Bu adlar, devrik cümle kuruluşundaki adlardır.

2.1.3.1. Kadın Adı: *Küsebiyke* (küse- çok istemek), *Qurasxan* (quras-: dilimlerin, parçaların biraraya gelmesi), *Ötebiyke* (öte-: geçmek), *Süydımhan* (sevdim han), *Süydümhan*, *Yapxan* (yap-: örtmek), *Yelletxan* (yellet-: havalandırmak), *Yensıluw* (yeñ-: yenmek).

2.1.3.2. Erkek Adı: *Keldixan, Quwanay* (quwan-: sevinmek).

2.1.4. Ad+Sıfat-fiil Şeklindeki Birleşik Adlar:

2.1.4.1. Erkek Adları: Adın arkasına eklenen sıfat-fiil şeklindeki bu tür erkek adlarında genellikle –*GAn* sıfat-fiil eki bulunmaktadır. Adlarda rastlanan başka bir ek ise –*Ar* geniş zaman sıfat-fiil ekidir: *Ertuwgan* (er olarak doğmuş, doğan), *Esbergen* (akıl veren), *Estuwgan* (akıllı doğan), *Küntuwgan* (gün doğmuş veya doğan gün), *Tanatar, Yanbolgan*.

2.1.5. Sıfat-fiil +Ad Şeklindeki Birleşik Adlar:

2.1.5.1. Kadın Adı: *Ölmesxan*. Genellikle erkek adları “bay” ile biterken, “*Göçerbay*” adlı bir kadın adı bulunmaktadır.

2.1.5.2. Erkek Adı: Kadın adı olarak “*Göçerbay*” şekli olan kullanılan bu ad, erkek adı olduğunda *Köşerbay* şeklindedir.

2.1.6. Vasıf adı + Ad Şeklindeki Birleşik Adlar:

2.1.6.1. Kadın Adları:

“Ärűw” ile Başlayan Kadın Adları: *Ärűwcan* (iyi can), *Ärűwgız* (iyi kız), *Ärűwzat* (iyi şey).

“Qara” ile Başlayan Kadın Adları: “*Qara*” sıfatı hem erkek hem de kadın adlarının başında bulunabilmektedir: *Qaragöz, Qaraşaş*.

Ayrıca kadın adlarında kullanılan vasıf adları arasında renk adları da bulunmaktadır: *Aqtamaq* (ak damak), *Qızılgül*.

Mallıbiyke (mallı: hayvanlı), *Maylıxan* (maylı: yağlı), *Zalımhan* şekil

3 Çerkessk şehri civarında yaşayan Nogaylar.

yönünden bu gruba giren adlardandır.⁴

2.1.6.2. Erkek Adları:

“Aq” ile Başlayan Erkek Adları: *Aqbolat, Aqmanbet, Aqmurza, Aqтай.*

“Qara” ile Başlayan Erkek Adları: *Qarayan* (kara can), *Qaradaw, Qarasay, Qaraydar* (kara Haydar)

“Äci” ile Başlayan Erkek Adları: “Äci” (hacı) ile kullanılan adlar: *Äcibatır, Äcibayram, Äcigerey, Äcikerim, Äcimolla, Äcimurza, Äcimusa, Äcishaq.*

“Älim” ile Başlayan Erkek Adları: “Bilgin, âlim” anlamına gelen “älim”, tek başına da kullanılan bir erkek adıdır: *Älimgazi, Älimgerey, Älimxan.*

“Bay” ile Başlayan Erkek Adları: “Bay” (zengin) ile kullanılan adlar: *Baydemir, Bayet, Baygadı, Baymanbet, Baymurza, Bayşora.*

“Yan” ile Başlayan Erkek Adları: “Yan” (can) ile kullanılan adlar: *Yangazi, Yanbek, Yanibek, Yanquwat, Yanmurza, Yanpoy.*

“Yar” ile Başlayan Erkek Adları: *Yaragay, Yربولat.*

B. ANLAM ÖZELLİKLERİ:

Kişi adlarını semantik olarak incelemek için özellikle birleşik kişi adlarındaki birtakım tamlayıcıları ele almak gerekir. Anlam bakımından Türk kişi adları üzerinde çalışan ve bunları sınıflandıranlardan biri László Rásonyı’dır (1963; Güngördü 1991). Sınıflandırmalarda verilen kategoriler hem kadın hem de erkek adları için geçerlidir. Kadın ve erkek adlarının semantik bakımdan temel farkı, -kızların ikinci derecede önemli olmaları dolayısıyla- onlara verilecek ad seçiminde akılcı etkenlerin daha az rol oynaması, duygulu etkenlerin ise erkek adlarına göre daha baskın olmasıdır (Rásonyı 1963: 87).

Nogay Türklerinde verilen adların anlamında çocuğun doğduğu zamanda dünyadaki, etraftaki, ailedeki çeşitli durumların etkili olduğu görülmektedir (Kapayev 1995: 40). Nogay adlarının anlam özellikleri bakımından sınıflandırılması konusunda Rásonyı’dan yararlanılmıştır (1963: 63-87; Güngördü 1991). Ancak bu sınıflandırma aynen alınmamış, adlarda rastlanan özelliklere göre bir bazı değişiklikler yapılmıştır:

1. Totem Adları:

İnsanlığın ilkel devirlerdeki davranışları olan totemizm, kişi adlarını etkileyen bir unsurdur. Rásonyı’ye göre totemizm Türklük bakımından fazla önem taşımaz. Ancak bazı kişi adları totemcilik havası taşımaktadır. Yine Rásonyı’ye göre Nogay Türkçesinde de bir kadın adı olarak kullanılan “*Aybike*”,

⁴ *Xan* ile biten kadın adlarından bir kısmı bu gruba da girer.

(1963: 78-79). ve “*Biyday*” (Eski Türkçede Bogday) (Rásony 1976: 201) bu tür adlardandır.

2. Dilek Adları:

Yeni doğan çocuk ile ilgili dilekler, ona ad olarak konulabilir.

2.1.Çocuğun Yaşaması Dileğiyle Konulmuş Adlar:

En önemli dilek adlarından biri çocuğun hayatta kalması için verilen adlardır. Özellikle ailede ölmüş bir çocuk varsa, yeni doğan erkek veya kız evladın yaşaması için bu tür adların verilmesi daha önemli hâle gelir. “*Tur-*” (dur-) fiili bu yüzden çoğunlukla erkek adlarında kullanılmaktadır: *Quruptursın* veya *Qruptursın*, *Tursın*, *Tursınxan*, *Toxtar*, *Toqtar*. Çocuğun yaşaması için konan başka bir ad da “*Yaşaw*”dır.

Sağlamlığı ifade eden “*temir*” (demir) ve “*bolat*” (çelik) gibi kelimeler, çocuğun yaşamasını sağlayacak güçlü adlar olduğu için bunlarla yapılan adlar, aynı kategoride sayılabilir: *Aqbolat* (saf çelik gibi sağlam) (ATKA, 43), *Aydemir*, *Azamat*, *Baydemir*, *Bekbolat*, *Bektemir*, *Centemir*, *Erbolat*, *Kencebolat*, *Qambolat*, *Qasbolat*, *Qaşaw* (çelik kalem, keski), *Qazbolat*, *Yambolat*, *Yarbolat*, *Temirbek*, *Temirxan*, *Temirpolat* (demir ve çelik gibi sağlam). Sağlamlık, dayanıklılık “*taw*” (dağ) kelimesiyle de ifade edilir: *Tawsoltan*, *Tawcan*⁵ (taw: dağ). Kızlara verilen *Şarbiyke* (şar: bileğ taşı) bu tür adlardandır.

Çocuğun yaşaması için ada getirilen “*ölmez*” çekimli fiili de kadın adlarında kullanılan başka bir yaşatacak addır: *Ölmes*, *Ölmesxan*.

*Afuwcan*⁶ (afuw: af), *Taymas* (kaymaz), *Taymasxan*, aynı niyetle konan adlardandır.

Töle- fiiliyle yapılan adlarda kötü ruhları aldatmak niyeti gizlidir. Bir ailenin çocuğu ölüp tekrar bir çocukları dünyaya gelirse “ödendi” anlamına gelen bu adlar konmaktadır (ATKA 14): *Tölegen*, *Tölemis*. “*Öte-*” (geç-) fiiliyle yapılan adlar da aynı amaçla verilir: *Ötebiyke*, *Ötegul*, *Ötemis*, *Öteş*.

Çocuğu olmayan ailelerin Tanrı'nın adını kullanarak ad vermelerinin sebebi de yine kötü ruhları korkutmaktır. Rásony'ye göre bunlar teofor (Allah adını kapsayan) adlardır (1963: 74): *Qudayberdi* (Hüda verdi), *Qudaynet* (Hüda'nın niyeti), *Mawlim* (Mevlâm), *Mawlimberdi* (Mevlâm verdi).

Kötü ruhları korkutan, onlardan daha güçlü ve süratli olan hayvanların adları veya bunlarla ilgili adlara ad biliminde apotropaeon (koruyan adlar) denir (Sakaoğlu 2001: 11). Bu tür adlar, çocuğun yiğit olması dileğiyle verilebileceği gibi koruma amacıyla da verilebilir. Bu sebeple bu tür adlar iki grupta da yer almıştır: *Arslan*, *Arslanbek*, *Arslanbiy*, *Qaplan*, *Qazbek*, *Qazbolat*, *Qazgery*.

⁵ Adın içinde “*taw*” varsa, çocuğun doğduğu yerde bir dağın bulunduğu anlamı da aranabilir.

⁶ Nogay Türkçesi edebî dilinde “*can*” kelimesi “*yan*” şeklindedir.

Kız adlarından *Müsirew* (yalvararak elde etmek), *Saylaw* (seçmek, seçip ayırmak) anlam olarak bu grubun içindedir.

Eski Türk kültüründe Gök tanrı inancı ve Şamanizm'in etkilerinin derinliği; Budizm, Manihaizm, Nastorizm ile birlikte dışarıdan gelen diğer unsurlar, erkek adları ile kadın adlarını ayırmayı güçleştirmiştir. Yalnız Türkçe olarak konan adlarda bile cinsiyet farkı belirgin değildir (Abdurrahman 2004: 129; Demirez-Güneri 2011-176). Bunun yanında çocuğun kötü ruhlardan korunması amacıyla oğlanlara kız, kızlara oğlan adı verilir (Sakaoğlu 2001: 11). Nogay Türklerinde *Keldixan*, *Köşerbay* veya *Göçerbay* hem kadın hem de erkek adlarındandır. Kızlara verilen *Papaş* (papa: Rus. Baba, küçültme ekiyle) adının verilme amacı da bu olmalıdır.

Bazı güzel adların kötü ruhların ilgisini çektiği düşünülerek çocuğa kötü anlamlı adlar da verilebilmektedir (Aksan 1995: 439). Türk toplumundaki geleneklerden biri de, kötü ruhlar insanları rahatsız ederlerse onlardan kurtulabilmek için, rahatsız edilen kişinin adının değiştirilmesidir (Üçok 1947: 34; Karahan 2011; 293)

Nefret edilen kavimlerin adları, çocuğun yaşamasını sağlamak amacıyla verilen adlardandır. Amaç, ana babanın çocuğu aslında sevmediği inancını uyandırarak kötü ruhları kandırmaktır: *Urusmurza* (Rus beyi), *Apaz* (Abaza).

Bazı hayvan adları, aynı niyetle çocuğun yaşaması için verilir: *Botaş* (bota: deve, küçültme ekiyle), *Qumar* (himâr: Ar. Eşek, küçültme ekiyle). Buna benzer şekilde güzel bir anlamı olmayan veya anlamı olumsuz olan adların konma amacı aynıdır: *Ayıp* (ayıp), *Ayub*, *Batuw* (batmak), *Qambiyke* (qam: gam, kaygı, tasa), *Mataq* (mataqay: pasaklı), *Mekerxan* (mekir: (Kaz.) art niyet, kurnazlık), *Süyrük* (kız adıdır ve “bıyıklı” anlamındadır), *Şingil* (şüñgil: çukur, oyuk), *Zalımşan* (zalım: zalim).

“*Yaw*” (düşman) vasıf adıyla kullanılan adların da böyle bir amacı vardır: *Yawbiyke*, *Yawmurza*.

2.2.Uzun Ömür Dileyen Adlar:

Ömirzaq (ömri uzaq: ömrü uzun) ve *Ömirbek* bu niyetle verilen adlardandır.

Çocuğun sağlıklı yaşaması için verilen adlardan bazıları şunlardır: *Sälim*, *Sälime*, *Sälimet*, *Sälimgerey*, *Sälimşan*, *Salımurza*. Yine *Küşep* (isteyip, istenmiş) bu tür bir addir.

2.3. Oğul Dileyen, Oğlan Olduğunu Belirten veya Kız Dileyen Adlar:

Ertu (“er tuwsın”dan kısaltılmış), *Qıztamam*, *Mıratşan*, *Muradasıl*, *Muradin*, *Murat*, *Muratalı*.

Türk kültüründe genellikle oğula daha çok değer verilmekte ve evlâdın

erkek olması istenmektedir. Ancak Nogaylarda bunun tersi bir ada da rastlanmıştır. *Küsebiyke* (küse- çok istemek) adı kız evlâdın istendiğini göstermektedir.

2.4. Artık Çocuk İstenmeyişi Bildiren Adlar:

Çocuğun yaşaması için konan şu adlar “dur-” anlamıyla kullanıldıysa artık çocuk istenmediğini de ifade edebilir: *Atyeter*, *Quruptursın*, *Tursın*, *Tursınxan*, *Toxtar*, *Toqtar*.

2.5. Mutluluk, Başarı Gibi İyi Bir Hayat Tarzı Dileyen Adlar:

Ana babaların yeni doğan çocuk için sağlık, mutluluk, rızık, zenginlik vb. birçok şey dilerler. Bu dilekler ad olarak konabilir:

Doğan çocuğun güzel, hayırlı bir ömrü olsun diye verilen adlar: *Däwletxan* (däwlet: iyilik, hayır), *İnal* (inanılan, güvenilir), *Qayırbek* (qayırlı: hayırlı), *Quwanay* (quwan-: sevinmek), *Näsip*, *Nasipat*, *Näsipxan*, *Näsipli*, *Ogırlı*, *Suyun* (<süyün<süyin: sevin), *Süyünbike*.

Çocuk; zengin olsun, bolluk içinde yaşasın diye verilen adlar: *Mallıbiyke* (mallı: hayvanlı), *Toqbiyke* (toq:tok), *Toqsaba*, *Yembiyke* (yem: yem), *Yemis* (meyva, yemiş), *Yemisxan*.

“Bay” (zengin) ile başlayan erkek adları çocuğa yine zenginlik ve iyi bir hayat dilemek için konur: *Amanbay*, *Baydemir*, *Bayet*, *Baygadi*, *Baymanbet*, *Baymurza*, *Bayşora*, *Bazarbay*, *Indırbay*, *Qoylıbay*, *Köşekbay*, *Köşerbay*, *Qurmanbay*, *Nurlıbay*, *Orazbay*, *Otarbay*, *Sallıbay*, *Saılıbay*, *Sarıbay*, *Yarıqbay*, *Yazlıbay*.

“Aman” (sağ salim, mesut, mutlu) ile başlayan kadın ve erkek adları bu gruba girer: *Amansılıw*, *Amanaqay*, *Amanbay*, *Amangadi*, *Amangeldi*, *Amankey*.

2.6. İyi Karakter Özellikleri Anlatan Adlar:

Özellikle çocuğun sağlam ve güçlü olması dileğiyle konan adlar daha çok erkek adlarıdır: “Cesur” anlamına gelen “*Bätir*”⁷ yine bu grupta sayılacak adlardır: *Äcibatir*, *Bätir*, *Bätirbek*, *Bätirgazi*, *Bätirmurza*.

Äriwgız (iyi kız), *Dämekey* (däme: ümit), *İysim* (iysin-: umut beslemek), *İysimxan*, *İysindik* (umut besledik), *İysuw* (iyis-: hep beraber eğilmek), *Kökey* (kişinin iç dünyası; akıl, düşünce, his, heyecan), *Qayırbek* (hayırlı bey) *Yumart* (cömert), *Tätim* (tatım: iyi geçinen, dost geçinen), *Turubek* [turı: doğru, adaletli (Rásonyı 1963: 80)], *Üzliken* (üzdik: Kaz. önde gelen, başarılı) bu tür adlardır.

Büyük ve güçlü hayvanların erkek çocuklarına ad olması, Türklükte çok yaygın bir gelenek olmuştur. Gücün, cesaretin ve yırtıcılığın sembolü olan bu adlar, çocuğun yiğit olması dileğiyle verilir (ATKA,,: 37): *Arslan*, *Arslanbek*, *Arslanbiy*, *Qaplan*, *Qazbek*, *Qazbolat*, *Qazgery*.

7 *Bätir* adına *Batur*, *Batir* gibi şekillerde de rastlanmaktadır.

Güç, sağlamlık ve dayanıklılığı gösteren bazı nesnelerin adları bu grupta yer alır. Buna göre biçimle öz arasındaki bağlantı, bir şeyin özü ile onu ifade eden ad arasında da vardır (ATKA, 42): *Aydemir, Aqbolat* (bolat: çelik), *Baydemir, Bekbolat, Bektemir, Centemir, Erbolat, Kencebolat, Qambolat, Qasbolat, Qazbolat, Temirbek, Temircan, Temirxan, Temir-Polat, Yambolat, Yarbolat*.

Silah adları bu tür kişi adlarındandır (ATKA, 44): *Qaşaw* (oyma kalemi, keski), *Qılışxan, Qılışgery*.

2.7. Vücutla İlgili İyi Özellikleri Belirten Adlar:

Nogaylarda verilen bu tür kişi adları şunlardır: *Esengeldi* (sağlıklı geldi), *Esenbiyke, Esmambet*⁸ (akıllı Muhammed) *Estuwgan* (akıllı doğdu).

Çocuğun çabuk ve güzel konuşması için verilen adlardan bazıları: *Aytxan, Aytuwlı*.

2.8. Görkemli Adlar:

“Yiğit” anlamına gelen “batir” iyi karakter dilemenin yanında görkemli adlar arasında da sayılmaktadır. “*Batir*” büyük savaşçılara verilen unvandır. Proto-Bulgar yazıtlarında *Bagatur~Bogatur* şeklinde geçen kelime Menges ve Beşevliyev’e göre unvan, Tekin’e göre kişi adıdır (1987: 51): *Äcibatir, Bätir, Bätirbek, Bätirgazi, Bätirmırza*.

Ayrıca *Älim, Älimgazi, Älimxan, Ämirbiy, Ämirxan, Äskerbiy, Bayşora* (şora: asilzade, soylu), *Küşlixan* (küşli: güçlü), *Yarıqbay* (yarıq: ışık, ziya) görkemli adlardır.

Rusça “*geroy*” (kahraman, alp), Nogaycada “*gerey*” biçimine dönüşerek Türkçe adlarla birlikte yaygın bir şekilde kullanılmaktadır: *Äcigerey, Ädilgerey, Älimgerey, Qazgerey, Qılışgerey, Meñligerey, Sälimgerey, Zabitgerey*.

“El” (memleket, ülke) kelimesiyle kullanılan adlar da bu gruba girer: *Elbiyke, Elboldı, Eldar, Elgaytar*.

“Xan” (hükümdar) ile kullanılan kadın adları da görkemli adlardır: *Aslıxan, Aşuwxan, Awasxan, Aysexan, Aytxan, Äcixan, Älimxan, Äskerxan, Bayramxan, Bazarxan, Cennetxan, Dämesxan, Dävletxan, Erkexan, İncixan, İysimxan, Kebaxan, Keldixan, Kencexan, Külümxan, Kümisxan, Küşlixan, Qaralxan, Qılışxan, Qırımıxan, Qurasxan, Malaxan, Mamırxan, Maylıxan, Mekerxan, Meñlixan, Mıratxan, Misirxan, Näsipxan, Nurxan, Orazxan, Ölmesxan, Sälimxan, Sekerxan, Seperxan, Sıylıxan, Stambılınxan, Süydimxan, Tätlixan, Totayxan, Wezirxan Yapxan, Yelletxan, Yemisxan, Zalımınxan, Zäbitxan*.

“Gazi” ile kullanılan erkek adları bu gruptadır: *Abdulgazi, Älimgazi, Bayramgazi, Bätirgazi, Boramgazi, Nurgazi, Umargazi, Yangazi*.

⁸ Nogaycada *esiw* (esmek) fiili de bulunmaktadır.

“Murza” veya “mırza” (bey) ile kullanılan adlar görkemli adlardandır: *Aqmurza, Ācimurza, Baymurza, Bätirmurza, Bekmurza, Xanmurza, Qanmurza, Salimurza, Yanmurza, Yawmurza*.

Eski Türkçeden beri kullanılan “bek” ve “biy” başlangıçta asilzâde anlamına gelmiştir (ATKA, 51). “Bek” ile kullanılan adlar: *Alibek, Arslanbek, Ālibek, Bawbek, Bätirbek, Bekberdi, Bekbiyke, Bekbolat, Beket, Bekinat, Bekiş, Bekkani, Bektemir, Bekuv, Dinibek, İncibek, Qairbek, Qayırbek, Qazbek, Qılınbek, Murzabek, Nazlıbek, Nawurbek, Niyazbek, Ömirbek, Özbek, Şaşlıbek, Tatlıbek, Temirbek, Uzbek, Vatasıbek, Yanbek, Yanibek, Zaurbek*.

“Biy” ile kullanılan adlar: *Arslanbiy, Asanbiy, Askerbiy, Āmirbiy, Āskerbiy, Meñlibiy, Musabiy, Müsirbiy, Safarbiy, Soltanbiy, Türkiy, Ullıbiy* (ullı: büyük, ulu).

“Soltan” ile kullanılan adlar: *Biysoltan, Soltan, Soltanat, Soltanbiy, Soltanmurat, Tawsoltan*.

Unvan veya rütbelere birleşerek kullanıldığında görkemli adlardan olur: *Bekmanbet, Bekmurza, Biysoltan, Xanbiy, Qanmurza, Murzabiy*.

Qanamat (qan>xan), *Qambolat* (n>m değişikliği) bu tür adlardandır.

3. Tesadüf Adları:

3.1. Yeni Doğmuş Çocuğun Göze Çarpan Bir Özelliği:

Yeni doğan çocuğun ilk göze çarpan özelliği ona ad olarak verilebilir: *Aqmañlay* (beyaz alın) [geleneğe göre Nogay Türklerinin büyükannelerinden biri (Rásony 1963: 81)], *Aqtamaq*, (beyaz boğaz), *Aşuwxan* (aşuw: sinir, hiddet), *Dombay* (şişman), *Kökkez* (kök: mavi, yeşil), *Küren* (koyu sarı), *Qaragöz*, *Qaraşaş* (kara saç), *Qasbolat* (qas: kaş), *Qızılgül*, *Mamırxan* (mamır: şişman, semiz), *Meñlali* (meñli: benli), *Meñlibiy*, *Meñligerey*, *Sarıbay*, *Sarıbas* (sarı baş), *Sarıtay*, *Şaşlı* (saçlı), *Toqal* (kadın adı, “tırışlı” anlamında), *Toqsaba* (tok tulum) [geleneğe göre Nogay Türklerinin büyükannelerinden biri (Rásony 1963: 81)].

Çocuğun esmer olması ile ilgili kullanılan “qara” sıfatıyla oluşturulmuş olan *Qaradaw* (kara dev), *Qarasay* (say: sığ, derin olmayan, kısa boy için kullanılmış olabilir), *Qarayan* (yan: can), *Qaraydar* (Qara Haydar) bu tür adlardandır.

3.2. Doğumdan Sonra İlk Göze Çarpan veya Adı Geçen Nesne veya Hayvan:

Aqtay (ATKA, 66) (beyaz tay), *Qaplan*, *Qaşaw* (oyma kalemi, keski), *Qazbek* (qaz: kaz), *Qazbolat*, *Qazgerey*, *Qılışgerey* (qılış: kılıç), *Qoylibay* (qoylu: koyunlu), *Qurman* (Oğuz ve Kıpçaklarda yaylık, yay kabı) (DLT, 382, ATKA, 68), *Qurmanali*, *Qurmanbay*, *Qurmanbiyke*, *Malaxan* (mala: tırmık), *Sarıtay*, *Sawqat* (hediye), *Şoqay* (deriden yapılmış bir tür ayakkabı), *Taybiyke* (tay: atın yavrusu), *Yabin* (jabin: Kaz. çatı örtüsü), *Yibek* (ipek).

3.3. Doğumdan Sonra Çadıra, Odaya İlk Giren Kimse, Avulda Bulunan Yabancı (Adı, Rütbesi, Kavmi, İşi, Göze Çarpan Vücut Özelliği):

Ācixan (āci: hacı), *Ācimolla*, *Qocahmet* (qoca: hoca), *Mollali*, *Özbek*, *Uzbek*, *Teñali* (teñ: arkadaş), *Türkbıy*.

3.4. Doğumdan Sonra Ana Babanın İlk İşittiği veya Söylediği Söz:

Amangeldi (aman: mesut, mutlu), *Atyeter* (ad ulaşır veya yeter), *Boldıgız* (kız oldu), *Dcumageldi*, *Ertuwgan* (erkek doğdu), *Esengeldi* (sağlıklı geldi), *Geldimorat*, *Keldixan*, *Keldimurat*, *Kencebolat* (kence: en küçük), *Kencexan*, *Quwandıq* (sevindik), *Orazgeldi*, *Satır* (patırtı, gürültü), *Sewunduq*, *Siwret* (resim), *Süyindik*, *Süyündük* (sevindik), *Şerpu* (şarpy-: hafiften ateş yakmak), *Yapxan* (yap-: örtmek), *Yarboldı*, *Yelletxan* (yellet-: havalandırmak), *Yumageldi*, *Yuwdır* (yıka-t).

3.5. Doğum Zamanındaki Hava veya Gökyüzünün Durumu:

Boranbiyke (boran: fırtına), *Gündogan*, *Küntuwgan*, *Künbiyke*, *Künsılıw*, *Qarlı* (karlı), *Yarıqbay* (ışıklı, aydınlık ve zengin olan).

3.6. On İki Hayvanlı Türk Takvimine Göre Doğum Yılıının Adı:

Qoylıbay (qoy: koyun).

3.7. Mevsim, Ay, Gün, Günün Bir Bölümü, Bayram:

Bayramberdi, *Eradil* (era: Rus. Devir, zaman), *Yazlıbay* (ATKA, 77) (yaz mevsiminde dünyaya gelmiş).

Cuma günü doğanlara verilen adlar: *Dcumageldi* (ATKA, 77), *Yumadıw* (yuma: cuma), *Yumageldi*, *Yumagül*, *Yumagisi*, *Yumanıyaz*, *Yumaş*, *Yumaziyet*.

Ramazan ayında doğanlara verilen adlar: *Orazbike*, *Orazbiyke*, *Orazxan*, *Oraz*, *Orazali*, *Orazbay*, *Orazgeldi*, *Orazmanbet*, *Orozmanbet*, *Orozniyez* (oraz veya oroz: oruç).

Kurban bayramında doğanlara verilen adlar: *Qurman* (kurban), *Qurmanali*, *Qurmanbay*.

Nevruzda doğanlara verilen ad: *Nawruz*.

Haftanın günleri: *Sarsenbi*, *Düysenbiy*.

Tan atarken dünyaya gelen çocuklara verilen ad: *Tañatar*, *Tanbike*, *Tañbiyke*, *Tañsılıw*, *Tansılıw*, *Tanyatıq*.

3.8. Doğum Günündeki Önemli Olay:

Çocuk bir göç veya taşınma sırasında doğmuş ise verilen adlar: *Köşbiyke*, *Köşali*, *Köşekbay*, *Köşerbay*, *Köşmanbet*.

Seçim gününde doğana verilen ad: *Saylaw*.

Pazar kurulduğu gün çocuğa verilen ad: *Bazarbiyke*, *Bazarxan*, *Bazarbay*.

Düğün günü doğan çocuğa verilen ad: *Toybike, Doymanbet*.

Sefer sırasında doğan çocuğa verilen ad: *Safarbiy, Saparali, Seperxan*.
Yola çıkılması söz konusuysa verilen adlar: *Yolaqay, Yolgisi, Yollı, Yolmanbet*.

Düşmandan kurtulduğu gün verilen ad: *Yawgaytar* (düşman döner).
Yine “yaw” (düşman) ile ilgili adlar: *Yawbiyke, Yawmurza*.

Tarlada çalışılan gün verilen ad: *Qazuw* (qazı-: kazmak), *Şäliş* (şal-: biçmek, tırpanlamak).

3.9. Doğum Yerinin Yanında Bulunan Şehir, Nehir, Dağ vb.:

Şehir adlarının ad olarak kullanması: *Qırım, Qırımıxan, Madina, Medine, Mekke, Saray, Stambılıxan*.

Bawbek (baw: bağ, bahçe), *Bawdin, Elboldı* (el: vatan), *İndıralı* (ındır: harman), *İndırbay, Qurgan* (siper, sur), *Otar* (mera, otlak), *Otarbay, Sabanali, Tawcan* (taw: dağ), *Tawsoltan, Tengiz* (deniz), *Tuqay* (orman, ağaç ve bitki yığını).

4. Ana Baba Duygularını (Sevgi, Şefkat vb.) Gösteren Adlar (Okşama Adları):

Genel olarak Türkçede kadın adlarının birçoğu bu grupta yer almaktadır (Rásony 1963: 85). Ad biliminde “hypochoristica” denen bu adlar; “ana babanın duygularını, sevgisini, şefkatini gösteren, genellikle güzel, ince, tatlı, değerli, küçük bir şey anlamındaki adlardır” (Sakaoğlu 2001: 11): *Altın, Amansılıw, Äriüwcan* (ärüw: iyi, güzel), *Äriüwgız, Äriüwxan, Äriüwzat* (zat: şey), *Aygül, Aypara, Aybike⁹, Aysılıw, Baa* (paha), *Balbiyke, Balgisi, Balseker* (bal şeker), *Biyke* (hanım), *Cennetxan, Erkexan* (erke: sevgili, gözde), *Güllü, Gülnara, Gülnazar, Gülsim, Gülşaxar, İncixan, Kümis* (gümüş), *Kümisxan, Künsılıw, Qızılgül, Marcan, Meñsılıw, Nazlıbek, Nurbiyke, Nuradil, Nurcan, Nurgazı, Nurgisi, Nurxan, Nurlıbay, Nurmanbet, Sawqat* (hediye), *Sekerxan* (şeker han), *Sıylı* (değerli), *Sıylıxan, Tañsılıw, Tātli* (tatlı), *Tätlixan, Totay* (prens), *Totayxan, Toty, Yansaray* (can saray), *Yibek* (ipek), *Yensılıw, Yumagül, Yıldız* (yıldız), *Zılıyqa* (zılıy: fevkalade).

Bazı kadın adlarında sona gelen –ş eki, küçültme ekidir ve sevgi ifadesi vermek için kullanılmıştır: *Bätoş, Bayraş, Mar’yeş, Mataş, Üzlipeş*.

Şu erkek adları da aynı niyetle verilmiş adlardandır: *Nuradil* (nur: nur, ışık), *Nurgazı, Nurgisi, Nurlıbay, Nurmanbet, Söltik* (söl: öz suyu).

9 İçinde“ay” olan her ad totem adı değildir.

5. Kişilere Bağlı Olarak Verilmiş Adlar:

5.1. Milletin Hayal ve Hatırasında Yüceltilen Kişilerin Adları:

Adı duyulmuş, meşhur bir yiğidin adını vermek de âdettendir. Böylelikle çocuğun da aynı şekilde yiğit olması temenni edilir. Özellikle halk arasında adı kötüye çıkmış birinin isminin verilmemesine dikkat edilir. Nogaylarda *atu aytuvlu* “adı anılan, nam salmış” deyiimi vardır. *Atıñdı yaman dañkka şıgarma, balam, äriiv aytırmaga şalıs* “Adımı kötüye çıkarma yavrum, iyi anılmaya çalış”, sözü büyüklerin kendinden küçüklere mutlaka verdikleri bir öğüttür (Kapayev 1995, 40). *Soltanmorat, Umar (Ömer), Umargazı* milletin hayal ve hatırasında yüceltilen kişilerin adlarıdır.

6. Rusça Adlar:

Nogay Türkleri arasında Rus adları da yaygındır. Erkek adları olarak verilen *Sitalinat, Sitalinbey, Valeriy* vb.; kadın adlarından *Almita, Elmira, Gelena, Miyanda, Sofya* vb. bunlardan bazılarıdır.

NOGAYCA ADLAR

NOGAYCA KADIN ADLARI:

A	Aysexan	B	C
Abibat	Aysıluw	Baa	Cennetxan
Abidat	Ayşat	Balbiyke	D
Afuwcan	Aytxan	Balseker	Dämekey
Aqlime	Aytuwlı	Banuw	Dämesxan
Aqmañlay		Bapu	Däwetey
Aqtamak	Ä	Batuw	Däwletxan
Almira	Äbiybe	Bayrambiyke	Dodaw
Altın	Äcibiyke	Bayramxan	Dodiy
Amansıluw	Äcixan	Bayraş	E
Aminat	Änipet	Bazarbiyke	Ediya
Apuwzar	Älime	Bazarxan	Elbiyke
Asıl	Älimet	Bäti	Emine
Asiyat	Älimxan	Bätok	Erkexan
Aslıxan	Äröwcan	Bätoş	Ertu
Aşuwxan	Äröwgız	Bekbiyke	Esenbiyke
Awasxan	Äröwxan	Bekinat	F
Aybike	Äröwzat	Berdaus	Farida
Aygül	Äsiret	Biyke	Farizat
Aypara	Äsiyet	Boranbiyke	Fatimat
Ayse	Äskerxan	Borsıy	G

Gülli	Qandaza	Mesku	Sabirat
Gülnara	Qanipet	Mıratxan	Sakinet
Gülnazar	Qanitat	Minat	Saliyat
Gülsim	Qaniy	Misirxan	Sapiyet
Gülşaxar	Qaragöz	Mükminat	Saray
X	Qaralxan	Müsirew	Saybat
Xanbiyke	Qaraşaş	Müslimat	Saylaw
Xaniy	Qarlı	Mütli	Sälime
İ	Qatamay	N	Sälimet
İmsınay	Qawsarat	Nafise	Sälimxan
İncixan	Qılışxan	Napisat	Säniyet
İysim	Qırım	Narbiyke	Säpelek
İysimxan	Qırımıxan	Nasipat	Sekerxan
İysindik	Qızılgül	Nazlıbek	Seperxan
İysuw	Qoqa	Näsipxan	Sıylı
K	Qoqaş	Näsipli	Sıylıxan
Kebaxan	Qurasxan	Näşüw	Sofiyat
Kebay	Qurmanbiyke	Näyme	Soltanat
Keldixan		Nurbiyke	Stambılxan
Kencexan	M	Nurcan	Süwret
Kerime	Madina	Nurxan	Süydımıxan
Kewsar	Malaxan	Nuripat	Süydümıxan
Kökey	Maliyat	O	Süyrik
Kökkez	Mallıbiyke	Orazbike	Süyünbike
Köşbiyke	Mamırxan	Orazbiyke	Ş
Külımıxan	Mar'yeş	Orazxan	Şabwar
Külizar	Marcan	Ö	Şarbiyke
Külisi	Marxaba	Ölmes	Şaşlı
Külisim	Maripat	Ölmesxan	Şaydat
Kümis	Märiyem	Ötebiyke	T
Kümisxan	Marziye	P	Tanbike
Künbiyke	Mataş	Papaş	Tañbiyke
Kündarüw	Maylaw	Parizat	Tañsıluw
Künsıluw	Maylıxan	R	Tansıluw
Küren	Mayor	Rabiyat	Tanyatıq
Küsebiyke	Medine	Rayxan	Tatuwey
Küşlıxan	Mekerxan	Rayme	Tawcan
Q	Mekke	Raziyet	Taybat
Qadırbiyke	Meñlıxan	Rıslıbiyke	Taybiyke
Qambiyke	Meñsıluw	S	Tayrat

Tätim	U	Yawbiyke	Z
Tätli	Ulıymet	Yelletxan	Zalımıxan
Tätlixan	Urkıyet	Yembiyke	Zarifa
Tımıs	Ü	Yemis	Zayrat
Toqal	Üzliken	Yemisxan	Zäbitey
Toqbiyke	Üzlipeş	Yensıluw	Zäbitxan
Toqsaba	W	Yibek	Zekiy
Totay	Waidat	Yuldız	Zeynap
Totayxan	Y	Yumaş	Zılıyqa
Totmay	Yagüw	Yumaw	Zuxra
Toty	Yansaray	Yumaziyet	Zul'fiya
Toybike	Yapxan	Yuwdır	

Anadolu'da yaşayan Nogay Türkleri arasında, kız çocuklarına eskiden verilen ancak günümüzde kullanılmayan bazı adlar tespit edilmiştir.¹⁰

NOGAYCA ERKEK ADLARI:

A	Alawdin	Arslanbiy	Äcigerey
Abdulgazı	Alıpqaş	Asan	Äcikerim
Abdulxamid	Ali	Asanali	Äcimolla
Abdulqadır	Alibek	Asanbiy	Äcimurza
Abdulqasım	Älingerey	Asxad	Äcimusa
Abdulla	Alladin	Aşim	Äcisxaq
Abdulmuslim	Amanaqay	Atyeter	Ädilgerey
Abduraxman	Amanbay	Awbekir	Ädis
Abu	Amangadı	Aydemir	Äkim
Abubekir	Amangeldi	Ayıp	Älibek
Acdaut	Amankey	Ayub	Älim
Acmambet	Anwar	Azamat	Älimgazı
Axmet	Apaz	Ä	Älimxan
Aqbolat	Apsatar	Äbid	Ämin
Aqmanbet	Arifulla	Äblez	Ämirbiy
Aqmurza	Arslan	Äcibatir	Ämirxan
Aqtay	Arslanbek	Äcibayram	Ämit

¹⁰ *Acıqan, Aduwle, Atike, Azime, Bayramqan, Bekiş, Bekkani, Bekuv, Boldıgız, Cacıy, Cumaş, Cumaziye, Cülüyce, Damaqan, Dameş, Döndü, Dursun, Göçerbay, Güldane, Gülmalek, Gülperi, Hacumelek, İncibek, İnciyan, İsmiyan, İstanbulqan, Qadife, Qanbelek, Qanike, Qanış, Qaside, Qayırzade, Qıztamam, Qurbanapakay, Menliapakay, Nasipqan, Nayme, Nazik, Nazlıbek, Nazlıqan, Nazmiye, Nütbiye, Pazarqan, Rabiye, Rayme, Sabriye, Şapiye, Şaşıbek, Sayme, Seperqan, Sepli, Sevqa, Tansıq, Tatlıbek, Televqan, Telliyan, Tomay, Tomay, Tomina, Totay, Totayqan, Toyaş, Toybike, Zakiy, Zaripe* (Kaynak kişi: Hasan Benli).

Äskerbiy	Biyüw	G	Q
Äsrepi	Blıqay	Geldimorat	Qadir
Äwez	Boramgazı	Gündogan	Qairbek
B	Botaş	X	Qaliş
Baap	Bozyigit	Xalimat	Qambolat
Baxbiy	C	Xanbiy	Qanamat
Balgisi	Cabrail	Xanmurza	Qanmurza
Bawbek	Calaldin	Xarun	Qaplan
Bawdin	Camaldin	Xüsin	Qaradaw
Baydemir	Camaw	I	Qarasay
Bayet	Centemir	İdris	Qarayan
Baygadı	Cumageldi	İndıralı	Qaraydar
Baymanbet	D	İndırbay	Qasbolat
Baymırza	Daut	İ	Qasım
Bayram	Dilmanbet	İbragim	Qaşaw
Bayramali	Dinibek	İmamali	Qayırbek
Bayramberdi	Dinislam	İnal	Qazbek
Bayramgazı	Diniş	İrsuw	Qazbolat
Bayremet	Dlimxan	İsa	Qazgerey
Bayşora	Dobay	İsaq	Qaziwet
Bazarbay	Dombay	İsxaq	Qaziy
Bäis	Dormaz	İslam	Qazuw
Bäit	Doymanbet	İsmail	Qıdır
Bälew	Düysenbiy	İsmaq	Qıdıralı
Bäli	E	İstamali	Qıdırniyaz
Bätir	Elboldı	K	Qılışgerey
Bätirbek	Eldar	Keldixan	Qocaxmet
Bätirgazı	Elgaytar	Keldimurat	Qopış
Bätirmırza	Eradil	Kelemet	Qoylibay
Begali	Erbolat	Kelendik	Qruptursın
Bekberdi	Erecep	Kencebolat	Qubray
Bekbolat	Ertuwgan	Kerim	Qudayberdi
Beket	Esbergen	Kökkez	Qudaynet
Bekmanbet	Esengeldi	Köşali	Qumaraş
Bekmurza	Esmanbet	Köşekbay	Qurgan
Bektemir	Estuwgan	Köşerbay	Qurıy
Belyal	F	Köşmanbet	Qurman
Bıdayxan	Farid	Küntuwgan	Qurmanali
Biysoltan	Fazil	Küsep	Qurmanbay
Biytulla			Qurpış

Quwanay	N	S	Süyindik
Quwandık	Nacmudin	Saadin	Süyündük
L	Nanay	Sabanali	Ş
Luqpan	Nawruz	Saduwaqas	Şaban
M	Nawurbek	Safarbiy	Şaxim
Magomet	Nädir	Sagındıq	Şäliş
Maxmud	Niyaz	Salix	Şämetey
Mamaş	Niyazbek	Salımırza	Şämşit
Manbet	Nuqay	Sallıbay	Şäntik
Mataq	Nuradil	Sangişi	Şäwdir
Matay	Nurgazı	Saňlıbay	Şerpu
Maut	Nurgisi	Saparali	Şingil
Mawledin	Nurlıbay	Saraydar	Şoqay
Mawlim	Nurmanbet	Sarıbas	Şomat
Mawlimberdi	O	Sarıbay	Şümet
Mawlüt	Oğrılı	Sarıtay	T
Mämbet	Oraş	Sarsembi	Taňatar
Mämet	Oraz	Sarsey	Tawcan
Mämetali	Orazali	Satay	Tawsoltan
Mämew	Orazbay	Satır	Taymas
Mecit	Orazgeldi	Sawqat	Taymasxan
Medew	Orazmanbet	Saydibeli	Temirbek
Meñlali	Orozmanbet	Sayıt	Temircan
Meñlibiy	Orozniyez	Säli	Temirxan
Meñligerey	Ospan	Sälim	Temir-Polat
Mıtallap	Otar	Sälimgerey	Tengiz
Mollali	Otarbay	Sewunduq	Teñali
Muxtar	Ö	Seydaxmet	Toxtar
Muradasıl	Ömirbek	Seyit	Toqtar
Muradin	Ömirzaq	Seyitali	Tölegen
Murat	Ötequl	Seypılla	Tölemis
Muratali	Ötemis	Seypidin	Tuqay
Murtadali	Öteş	Seypit	Turubek
Murzabek	Özbek	Sıdıyıq	Türkbiy
Murzabiy	R	Soltan	U
Musa	Ramazan	Soltanbiy	Ullıbiy
Musabiy	Ramberdi	Soltanmurat	Umar
Muslim	Rasil	Söltik	Umargazı
Müsirbiy	Raşid	Suyun	Urusmurza
	Raşidxan	Süleymen	Uzbek

W	Yanibek	Yolgisi	Zalımxan
Wezirxan	Yanquwat	Yollı	Zarmanbet
Y	Yanmurza	Yolmanbet	Zaurbek
Yabin	Yanpoy	Yumadüw	Zeker'ya
Yagapir	Yaragay	Yumageldi	Zeynadin
Yax'ya	Yarbolat	Yumagisi	Zeynal
Yaqup	Yarboldı	Yumagul	Zeynulla
Yambolat	Yarıqbay	Yumandıq	Ziyaw
Yameş	Yarıs	Yumaniyaz	Ziyawdin
Yamet	Yaşaw	Yumart	Zubair
Yametey	Yawgaytar	Yumay	Zulqaniy
Yanbolgan	Yawmırza	Yunus	Zulqarnay
Yandu	Yazlıbay	Yusup	Zunqarnay
Yangazı	Yenali	Z	
Yanbek	Yolaqay	Zabitgerrey	

Kısaltmalar:

Ar: Arapça

ATKA: Ana Çizgileriyle Türk Kişi Adları Sistemi

Kaynaklar:

- AKSAN, Doğan (1995): *Her Yönüyle Dil/Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları, Ankara.
- ALİYEVA, Esen Minara (2009): "Ahıska Türklerinde Kişi Adları", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 16.
- ALPARGU, M., (1996): "Dünden Bugüne Kafkasya'da Nogaylar", *Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri*, I.Ü. Ed. Fak. Tarih Araştırma Merkezi, Ed. Fak. Basimevi, İstanbul.
- AMANOĞLU, Ebulfez Kulı (2000): "Divanü Lugat-it-Türkî'deki Kişi Adları Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 15, s. 5-14.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1991): *Kutadgu Bilig I, Metin*, Ankara.
- ATALAY, Besim (1986): *Dîvân-ı Lügâti't-Türk Dizini "Endeks" C.4*, TDK Yayınları, Ankara.
- BASKAKOV, N.A. (1963): *Nogaysko-Russkiy Slovar*, Moskva, s. 485-489.
- ÇELİK ŞAVK, Ülkü, "Karakalpak Kişi Adları Üzerine Bir İnceleme" *Millî Folklor Dergisi*, Yıl: 14, Sayı: 54.
- DEMİREZ GÜNERİ, Aysun (2011): "Yeni Uygur Türkçesinde Fiillerden Türetilmiş Kişi Adları", *Bilkent Üniversitesi VI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Erzurum- 25-28 Eylül 2011, s. 169-177, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (1984): *Kutadgu Bilig Grameri –Fiil-*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1991): *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- GÜNGÖRDÜ, Erol (1991): *Ana Çizgileriyle Türk Kişi Adları Sistemi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

- İNAN, Abdülkadir (1966): “Dede Korkut Kitabında Eski İnançlar ve Gelenekler” *Türk Kültürü Araştırmaları*, s. 145-159.
- KALAFAT, Yaşar (2006): *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara.
- KARAHAN, Leylâ (2008): “Türkçede Dinî Anlamlı Bazı Kişi Adlarını Ekle Değişirme Geleneği” *The 51st Meeting of the Permanent International Altaistic Conference (PIAC 51)*, Romanya, *Türk Dili Üzerine İncelemeler*, Ankara 2011, s. 292-299.
- KİBAR, Osman (2005): *Türk Kültüründe Ad Verme*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1995): *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- RÁSONYI, László (1976): “The Psychology and Categories of Name Giving Among the Turkish Peoples”, *Hungaro Turcica*, Budapest, s. 207-223.
- RÁSONYI, László (1988): Türklükte Kadın Adları, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1963, Ankara, s. 63-87.
- SAKAOĞLU, Saim (2001): *Türk Ad Bilimi I Giriş*, TDK Yayınları, Ankara.
- SÜMER, Faruk (1999): *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I-II*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TEKİN, Talat (1987): *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Ankara.
- UCA, Alaattin (2004): *Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 23, Erzurum
- ÜÇOK, Necip (1947): *Genel Dilbilim*, Ankara Üniversitesi, DTCF Yayınları, Ankara.
- VARİS, Abdurrahman (2004): “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”, *Millî Folklor*, Yıl: 16, Sayı: 61.
- YALÇINER, Necla (2004): “Türkçede Son Çocuğa Verilen Adlar”, *4. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, (20-26 Eylül 2004), C II Ankara, s. 3119-3130.